

MARCIN CICHOSZ

BIBLIOGRAFIA PRASY

I KALENDARZY SPORTOWYCH

W ZBIORACH BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ

LATA 1841-1956

Bibliografia
prasy i kalendarzy sportowych
w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

LATA 1841-1956

Marcin Cichosz

Bibliografia
prasy i kalendarzy sportowych
w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

LATA 1841-1956

KRAKÓW 2024

Marcin Cichosz
Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska
✉ marcin.cichosz@uj.edu.pl

© Copyright by Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2024

Recenzja
dr hab. Władysław Marek Kolasa, prof. UKEN

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-67127-57-8 (druk)
ISBN 978-83-67127-58-5 (online)

<https://doi.org/10.26106/9788367127585>

ISBN 978-83-8368-179-5 (druk)

Publikacja finansowana przez Uniwersytet Jagielloński
ze środków Biblioteki Jagiellońskiej

Na okładce wykorzystano wybrane winiety
czasopism uwzględnionych w publikacji

UNIwersytet JAGIELLOŃSKI, BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA
al. Mickiewicza 22, 30-059 Kraków
<https://bj.uj.edu.pl>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Pamięci zmarłych Rodziców

Spis treści

Wstęp	9
Wykorzystana literatura	27
Wykaz oznaczeń i skrótów	35
Bibliografia	41
Aneks – tytuły odrzucone	219
Streszczenie	237
Summary	239
Indeks osób (redaktorzy, wydawcy, drukarze)	241
Indeks instytucji sprawczych, wydawniczych, drukarni oraz imprez sportowych	249
Indeks miejsc wydania i druku czasopism	265

Wstęp

Stan badań

Początki polskiego czasopiśmiennictwa sportowego symbolicznie datuje się na 1 kwietnia 1881 roku, kiedy to światło dzienne ujrzał pierwszy numer „Przewodnika Gimnastycznego”¹, będącego organem utworzonego w lutym 1867 roku we Lwowie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”². Sport i cała kultura fizyczna u swych początków stanowiły stosunkowo wąski margines życia społecznego. Stąd też wynikał fakt częstego bagatelizowania działalności polegającej na gromadzeniu, przechowywaniu i udostępnianiu źródeł w zakresie sportu oraz wychowania fizycznego. Dlatego też prasa sportowa tudzież artykuły z prasy codziennej dotyczące tej dziedziny stanowią niezmiernie cenne, a niejednokrotnie jedyne źródło do poznania historii sportu na ziemiach polskich.

Już w latach dwudziestych XX wieku na łamach polskich periodyków zaczęły się ukazywać artykuły dotyczące polskiej prasy sportowej. Zawierały one informacje o wydawanych ówczesnie czasopismach z tej dziedziny, omawiały ich wartość treściową oraz skład redakcji. Za przykład mogą posłużyć tutaj artykuły m.in. Kazimierza Hemerlinga³, Jana Barana⁴ oraz Ferdynanda Goetela⁵. Warto w tym miejscu również zasygnalizować problematykę dróg rozwoju, roli oraz zadań, jakie przed prasą sportową stawiali ówcześni dziennikarze. Tę istotną kwestię poruszali w swoich publikacjach m.in. Adam Nechay⁶, Wiktor Junosza-Dąbrowski⁷ oraz

---

¹ „Przewodnik Gimnastyczny: organ Towarzystwa Gimnastycznego »Sokół« we Lwowie”, zob. poz. 220.

² J. Snopko, *Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Galicji 1867-1914*, Białystok 1997, s. 36.

³ K. Hemerling, *Sporty a prasa sportowa*, „Sport” 1922, nr 22, s. 392-393.

⁴ J. Baran, *Prasa sportowa w Polsce (przegląd za rok 1922)*, „Wychowanie Fizyczne” 1923, z. 1-4, s. 31-34.

⁵ G. Tel. [F. Goetel], *Prasa sportowa*, „Przegląd Sportowy” 1922, nr 51, s. 10-11.

⁶ A. Nechay, *Zadania prasy sportowej*, „Sport” 1924, nr 119, s. 478; nr 120, s. 486-487; 1925, nr 121, s. 2-3; nr 122, s. 14-15.

⁷ W. Junosza-Dąbrowski, *Zadania prasy sportowej*, „Sport Polski” 1938, nr 10, s. 3-4.

Jerzy Grabowski⁸. U schyłku Drugiej Rzeczypospolitej na łamach stołecznego „Sportu Polskiego” ukazał się krótki, aczkolwiek niezmiernie interesujący szkic autorstwa Aleksandra Rekszy na temat dziejów literatury oraz prasy sportowej w Polsce. Autor podkreślił w nim potrzebę stworzenia pełnej monografii polskiego dorobku z tej dziedziny oraz wystosował swoisty apel do badaczy o stworzenie takowej⁹. Po 1945 roku prasa sportowa wzbudziła większe zainteresowanie historyków, dziennikarzy i prasoznawców. W 1948 roku wspomniany wyżej Aleksander Reksza opublikował, uzupełniony o wydawnictwa z lat 1945-1948, kolejny szkic dotyczący polskiej literatury sportowej¹⁰. W latach pięćdziesiątych stan badań nad polską prasą sportową wzbogacił się o kolejne opracowania. Henryk Szot-Jeziorowski opublikował na łamach „Stolicy” artykuł na temat początków prasy sportowej w Warszawie¹¹, natomiast spod pióra Henryki Jakubowskiej i Kajetana Hądzela wyszła praca dotycząca prasy sportowej doby dwudziestolecia międzywojennego¹². W kolejnej dekadzie światło dzienne ujrzały dwie publikacje Henryki Jakubowskiej¹³ (druga już po zmianie stanu cywilnego¹⁴) oraz artykuł Henryka Laskiewicza¹⁵. W latach siedemdziesiątych XX wieku badania nad polską prasą sportową zdominował, mający na tym polu największe zasługi, Bogdan Tuszyński, który w 1974 roku obronił doktorat na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy *Początki prasy sportowej w Polsce Ludowej w latach 1945-1948*¹⁶. Owocem jego badań były m.in. artykuły w czasopiśmie fachowych¹⁷, dwie monografie – *Sprintem przez prasę sportową*¹⁸, obejmującą dzieje prasy w latach 1881-1948, oraz *Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881-1981*¹⁹, zawierającą *Katalog polskiej prasy sportowej sporządzony w 1981 r. z okazji stulecia jej istnienia*.

⁸ J. Grabowski, *Prasa sportowa*, „Sport Polski” 1938, nr 11, s. 3-4.

⁹ A. Reksza, *Literatura i prasa sportowa w Polsce*, „Sport Polski” 1939, nr 19, s. 8-9; nr 20, s. 8.

¹⁰ Idem, *Z dziejów polskiej literatury i prasy sportowej*, „Wychowanie Fizyczne” 1948, nr 5-6, s. 45-50.

¹¹ H. Szot-Jeziorowski, *Warszawska prasa sportowa w powojakach*, „Stolica” 1958, nr 12, s. 14-15.

¹² H. Jakubowska, K. Hądzela, *Informacja o polskich czasopiśmiech z zakresu wychowania fizycznego i sportu w latach 1918-1939*, „Kultura Fizyczna” 1958, nr 5, s. 373-381.

¹³ H. Jakubowska, *Prasa sportowa okresu międzywojennego jako źródło do dziejów wychowania fizycznego i sportu w latach 1918-1939*, „Kultura Fizyczna” 1962, nr 4, s. 308-310.

¹⁴ H. Młodzianowska, *Ogólne wiadomości o rozwoju polskiej prasy sportowej do 1945 r.*, [w:] *Historia prasy polskiej a kształtowanie się kultury narodowej. Sympozjum Historyków Prasy*, Warszawa – Kraków, 6-9 grudnia 1967, t. 2: *Protokoły, koreferaty, komunikaty, dyskusja*, red. nauk. J. Skrzypek, Warszawa 1968, s. 107-115.

¹⁵ H. Laskiewicz, *Prasa i czasopisma z dziedziny kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, „Kultura Fizyczna” 1968, nr 2, s. 72-77.

¹⁶ Bogdan Tuszyński, Warszawa 2013, s. 47.

¹⁷ B. Tuszyński, *Z historii prasy sportowej w Polsce*, „Kultura Fizyczna” 1971, nr 10, s. 439-443; nr 11, s. 489-495; idem, *Rzut oka na główne kierunki rozwoju polskiej prasy sportowej do 1939 roku*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1973, t. 12, z. 4, s. 495-515; idem, *Początki prasy sportowej w Polsce Ludowej 1945-1948*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1973, nr 3, s. 73-90; idem, *30 lat prasy sportowej w PRL*, „Kultura Fizyczna” 1975, nr 11, s. 501-504.

¹⁸ Idem, *Sprintem przez prasę sportową*, Warszawa 1975.

¹⁹ Idem, *Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881-1981*, Warszawa 1981.

W 1983 roku ukazała się bibliografia czasopism sportowych pióra Marii Jasińskiej, która obejmowała swym zakresem lata 1881-1981²⁰. W latach osiemdziesiątych XX wieku wspomniany wyżej Bogdan Tuszyński opublikował ponadto artykuł poświęcony działalności prasowej „Sokoła” w trzech zaborach²¹, natomiast Mirosław Ponczek i Marek Szczerbiński wydali krótki szkic o prasie sportowej Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego²². W późniejszym okresie praktycznie nie podejmowano szerzej tej tematyki, za wyjątkiem dwóch opracowań autorstwa Dobiesława Dudka²³. W ostatnich latach ukazywały się głównie prace będące wynikiem badań nad regionalnym czasopiśmiennictwem z tej dziedziny, spośród których warto wspomnieć o artykułach Czesława Michalskiego²⁴, Grzegorza Kucharczyka²⁵, Tomasza Bogdana²⁶, Artura Kurka²⁷ oraz Katarzyny Zimnoch²⁸. Z kolei badania nad prasą sportową mniejszości narodowych w Drugiej Rzeczypospolitej prowadził Vadim Kovpak²⁹ oraz Tomasz Jurek³⁰.

²⁰ M. Jasińska, *Bibliografia czasopism sportowych w Polsce 1881-1981*, Warszawa 1983.

²¹ B. Tuszyński, *Prasa Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w trzech zaborach*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1985, t. 24, nr 4, s. 27-48.

²² M. Ponczek, M. Szczerbiński, *Z dziejów prasy sportowej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu (1920-1986)*, Katowice 1988, Seria Wszelchnica Muzeum Śląskiego.

²³ D. Dudek, *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1844-1939. Czasopisma, kalendarze, jednodniówki. Dodatek do „Biuletynu Informacyjnego” nr 2 Biblioteki Głównej AWF w Krakowie*, Kraków 2001; idem, *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1795-1939. Czasopisma, kalendarze, jednodniówki*, Kraków 2008.

²⁴ C. Michalski, *Prasa sportowa Lwowa*, [w:] Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 581-588, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 317; idem, *Krakowska prasa sportowa*, [w:] Kraków – Lwów..., t. 6, cz. 2, red. J. Jarowiecki, Kraków 2003, s. 241-250, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 366; idem, *Czasopisma lwowskich i krakowskich organizacji sokolich*, [w:] Kraków – Lwów..., t. 7, red. H. Kosętko, Kraków 2005, s. 420-427, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 409; idem, *Turystyka górską, sport narciarski i taternictwo na łamach krakowsko-lwowskich czasopism do 1939 roku*, [w:] Kraków – Lwów..., t. 8, red. H. Kosętko, Kraków 2006, s. 442-446, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 455.

²⁵ G. Kucharczyk, *Problematyka polityczna w prasie sportowej międzywojennej Wielkopolski*, „Człowiek i Społeczeństwo” 1995, t. 12, s. 111-120.

²⁶ T. Bogdan, *Polska prasa sportowa na Górnym Śląsku. Od plebiscytu do transformacji ustrojowej po 1989 r.*, „Śląsk Opolski” 2005, nr 1-2, s. 107-114.

²⁷ A. Kurek, *Mniej znane lwowskie czasopisma sportowe doby autonomii galicyjskiej*, [w:] Kraków – Lwów..., t. 8, s. 354-368.

²⁸ K. Zimnoch, Wileński „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” (1921-1922). *Z dziejów polskiej prasy sportowej na Wileńszczyźnie w dwudziestolecie międzywojennym* = *Polish Sports Press in the Wilno Region in the Interwar Period: „Ilustrowany Tygodnik Sportowy” (1921-1922)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2022, t. 25, z. 1, s. 29-55.

²⁹ V. Kovpak, *Ukrains'ka sportivna periodika Galičini 20-30-h rr. XX st.*, L'viv 2008.

³⁰ T. Jurek, *Rola mniejszościowej prasy turnerskiej w propagowaniu celów i założeń programowych kultury fizycznej wśród Niemców w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Prace naukowe Letniej Szkoły Historyków Kultury Fizycznej*, red. B. Woltmann, Gorzów Wielkopolski 2002, s. 257-266, *Z Najnowszej Historii Kultury Fizycznej w Polsce*, t. 5.

Liczba publikacji dotyczących prasy z tej dziedziny wydawanej przed 1918 rokiem była niewielka (8), lecz wynikało to z faktu, że większość opracowań poruszających niniejszą tematykę miała charakter przekrojowy i dotyczyła całości dziejów prasy (21)³¹. Z kolei badania nad czasopiśmiennictwem sportowym doby dwudziestolecia międzywojennego zaowocowały publikacją 13 naukowych prac z tego zakresu³². W trakcie drugiej wojny światowej typowa prasa z tej dziedziny praktycznie się nie ukazywała. Moja bibliografia rejestruje jedynie siedem takich tytułów, z czego cztery były wydawane przez niemieckie władze okupacyjne, dwa tytuły to polskie wydawnictwa konspiracyjne oraz jeden publikowany na emigracji. Okres 1945-1956 nie jest dokładnie opracowany w całości. Monografia *Sprintem przez prasę sportową* Bogdana Tuszyńskiego zamyka się na roku 1948, natomiast lata 1949-1956 są uwzględnione w przekrojowych pozycjach – wyżej wymienionego autora³³ oraz Marii Jasińskiej³⁴. Wyjątek stanowić może tutaj prasa wspinaczkowa, omówiona w artykule Tomasa Ręgwelskiego³⁵.

Kończąc niniejszy wątek, chciałbym jeszcze zasygnalizować kwestię cytowań w literaturze przedmiotu. Bazując na badaniach przeprowadzonych przez Władysława Marka Kolasę, najczęściej cytowanymi pracami z dziedziny prasy sportowej była wzmiankowana już bibliografia autorstwa Marii Jasińskiej (17)³⁶ oraz monografia Bogdana Tuszyńskiego: *Sprintem przez prasę sportową* (21) i *Prasa i sport. Wydawnictwo z okazji 100-lecia prasy sportowej 1881-1981* (12)³⁷.

Cel pracy

Głównym celem mojej pracy było przede wszystkim częściowe uzupełnienie stanu badań nad prasą sportową o niepublikowane do tej pory informacje na temat czasopism z tej dziedziny oraz przedstawienie szerszemu gronu odbiorców tychże wydawnictw zgromadzonych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej (dalej: BJ). W swojej monografii Bogdan Tuszyński jasno podkreślił, że jego: „Katalog nie obejmuje: pism turystycznych, dodatków sportowych pism codziennych lub periodyków, biuletynów

³¹ W.M. Kolasa, *Historiografia prasy polskiej (do 1918 roku). Naukometryczna analiza dyscypliny 1945-2009*, Kraków 2013, s. 285, *Prace Monograficzne – Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 678.

³² Idem, *Kierunki badań nad historią prasy polskiej. Cz. 1, Tendencje rozwojowe, typologia*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2011, t. 14, z. 1-2, s. 54.

³³ B. Tuszyński, *Prasa i sport...*, Warszawa 1981.

³⁴ M. Jasińska, *op. cit.*

³⁵ T. Ręgwelski, *Polskie czasopiśmiennictwo wspinaczkowe w latach 1945-1956 na tle sytuacji środowiska taternickiego*, [w:] *Kultura fizyczna w Polsce Ludowej*, red. T. Jurek, L. Nowak, Gorzów Wielkopolski 2016, s. 157-173, *Z Najnowszej Historii Kultury Fizycznej w Polsce*, t. 12(2).

³⁶ W.M. Kolasa, *Historiografia prasy polskiej...*, s. 289.

³⁷ *Ibidem*, s. 435.

wewnętrznych klubów, związków i organizacji sportowych, nie przeznaczonych do publicznego rozpowszechniania oraz pism sportowych, które ukazywały się w Polsce w językach obcych”³⁸. Z kolei Maria Jasińska w przedmowie swojej książki zazna-czyła, że: „W bibliografii starano się uwzględnić czasopisma sportowe niezależnie od częstotliwości ukazywania się, techniki powielania i charakteru. Wyjątek stanowią sprawozdania organizacji i towarzystw sportowych zawierające głównie informacje dotyczące tych instytucji, a nie dyscyplin sportu, które reprezentują”³⁹. W mojej ocenie takie wydawnictwa, jak dodatki, sprawozdania, listy oraz spisy członków, biule-tyny wewnętrzne klubów, związków oraz towarzystw, są niezmiernie ważnym źród-łem i umieszczenie ich w bibliografii uznałem za wręcz nieodzowne. Maria Jasińska trafnie konstatuje, że tego typu periodyki nie zawierają zbyt wielu informacji *stricto* sportowych. Jednak w mojej opinii wiadomości o funkcjonowaniu m.in. organizacji gimnastycznych, zawierające kompletne informacje z danego okresu sprawozdaw-czego, dotyczące budżetu, działalności, kwestii statutowych, wzbogacone pełnymi da-nymi osobowymi, z punktu widzenia historyka sportu są bardzo istotne. Stąd właśnie obecność tych wydawnictw w bibliografii. Należy również podkreślić, że tego typu periodyki były wydawane z reguły cyklicznie, pod tym samym lub nieznacznie zmo-dyfikowanym tytułem. Można dyskutować, czy tego typu wydawnictwa należy *ex defi-nitione* traktować jako prasę, lecz przez pryzmat katalogowania tych zbiorów właśnie jako czasopism w Katalogu Bibliotek UJ tudzież w Centralnym Katalogu Zbiorów Pol-skich Bibliotek Naukowych NUKAT, poruszanej tematyki oraz bazy źródłowej, jaką zawierają, uznałem za konieczne włączenie tych periodyków do bibliografii. Chciał-bym zaznaczyć, że takie określenie zakresu nie jest niczym nowym i analogiczna typologia zastosowana została m.in. w bibliografiach oraz w katalogach czasopism lubelskich⁴⁰, lwowskich⁴¹, misyjnych⁴², pomorskich⁴³, teatralnych⁴⁴ i wojskowych⁴⁵.

Kończąc kwestię dotyczącą celu pracy, pragnę również podkreślić, że dotychcza-sowi badacze do tej pory praktycznie całkowicie pomijali w swoich opracowaniach prasę okolicznościową, wydawaną przy okazji różnego rodzaju imprez sportowych. Mowa tutaj m.in. o wyścigach konnych i kolarskich, spartakiadach, mistrzostwach Polski oraz mistrzostwach organizowanych przez wojsko. Tego typu czasopisma sta-nowią cenną, a być może i jedyną bazę źródłową dla omawianych imprez i dla nich

³⁸ B. Tuszyński, *Prasa i sport...*, s. 495.

³⁹ M. Jasińska, *op. cit.*, s. 3.

⁴⁰ *Katalog czasopism lubelskich*, oprac. H. Wolska, Lublin 1974.

⁴¹ J. Jarowiecki, *Prasa lwowska w latach 1864–1918. Bibliografia*, Kraków 2002, *Prace Monograficzne – Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, nr 348.

⁴² T. Dusza, *Czasopisma misyjne w polskich bibliotekach*, Warszawa 1980.

⁴³ *Bibliografia czasopism pomorskich. Województwo bydgoskie*, red. H. Baranowski, Toruń–Łódź 1960, *Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego – Towarzystwo Naukowe w Toruniu*, t. 8, z. 3.

⁴⁴ S. Straus, *Bibliografia tytułów czasopism teatralnych*, Wrocław 1953.

⁴⁵ *Centralny katalog czasopism wojskowych*, t. 1: *Centralny katalog polskich czasopism wojskowych*, oprac. R. Hancko, Z. Rutkowski, Warszawa 1967.

również znalazło się miejsce w moim opracowaniu. Identycznie przedstawia się sytuacja w przypadku czasopism obcojęzycznych wydawanych na ziemiach polskich w czasach zaborów oraz prasy sportowej mniejszości narodowych doby dwudziestolecia międzywojennego. W mojej ocenie również nie powinno się ich pomijać przy tworzeniu bibliografii, ponieważ niemieckie, żydowskie czy ukraińskie kluby sportowe współlistniały z polskimi organizacjami tego typu i uwzględnienie tych wydawnictw stanowi niezmiernie istotne dopełnienie dla zobrazowania historii sportu danego okresu czy terytorium.

Praca w BJ dała mi stosunkowo szeroką możliwość kwerendy oraz dokładnej weryfikacji kompletności i zawartości analizowanych tytułów czasopism o tematyce sportowej. Po kilku latach liczba odszukanych przeze mnie periodyków w zbiorach tej biblioteki wzrosła na tyle, że pojawiła się koncepcja stworzenia samodzielnej bibliografii. Jest ona skierowana przede wszystkim do historyków, bibliotekarzy, archiwistów, a także pasjonatów sportu i jego dziejów oraz do różnego rodzaju kolekcjonerów.

Definicje

Sport. Piękna pasja, która na świecie porywa miliony ludzi, łączy ich, a niejednokrotnie i dzieli. Najwcześniejsze dowody istnienia form aktywności fizycznej służących edukacji młodych pokoleń lub po prostu czynnościom zabawowym, jak rysunki naskalne i wykopaliska, pochodzą już z epoki paleolitu młodszego, datowane na 60-40 tys. lat p.n.e. Do najstarszych należą malowidła naskalne z okresu ok. 9-8 tys. lat p.n.e. znajdujące się w Stellmoore w Niemczech. W jednej z pieczar rejonu Bohuslan na terenie Szwecji znajduje się podobizna tzw. Łuczniaka z Tegneby. Analogiczne malowidła odkryto w paśmie górskim Tasili Wan Ahdżar na Saharze. Również sceny taneczne na tego typu malowidłach dobitnie przekonują o obserwowanej już u człowieka prehistorycznego skłonności do zabawy i o umiejętności wznoszenia się ponad czysto biologiczne wymogi ówczesnego życia⁴⁶. Niestety już nigdy nie poznamy dokładnych form współzawodnictwa fizycznego i gier praludzi, ale na szczęście dostępne źródła z okresu szeroko pojętej starożytności dają nam wyraźny obraz, jak istotnym czynnikiem był sport i wychowanie fizyczne dla ludzi tej epoki. Oczywiście nie jest to miejsce, żeby analizować dokładnie historię sportu, zagłębiać się w dzieje igrzysk na terenach całej Hellady, rzymskich walk gladiatorów, naumachii⁴⁷, bestiarii⁴⁸ tudzież turniejów rycerskich. Literatura przedmiotu w tej dziedzinie jest niezmiernie bogata i zainteresowani bez problemu znajdą odpowiednie publikacje (w tym np. monumentalne, cytowane wyżej, opracowanie Wojciecha Lipońskiego).

⁴⁶ W. Lipoński, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012, s. 24.

⁴⁷ Naumachia – sztucznie aranżowana bitwa okrętów na spiętrzonych rzekach, jeziorach lub otwartym morzu.

⁴⁸ Bestiaria – walki ludzi ze zwierzętami na arenie cyrkowej.

Chciałem tylko zasygnalizować poprzez to wprowadzenie, jak głęboko, z antropologicznego punktu widzenia, zakorzeniony jest w nas szeroko rozumiany sport.

Sport. Czym jest? Jak go jednoznacznie zdefiniować? To z pozoru proste pytanie przy głębszej analizie stwarza wiele problemów, co znajduje wyraz m.in. w funkcjonowaniu różnych pojęć. Wybitny teoretyk sportu Wojciech Lipoński w *Humanistycznej encyklopedii sportu* użył kilkunastu definicji, którą postanowiłem zacytować w całości:

Sport, świadoma aktywność człowieka, której istotę stanowią:

- 1) indywid[ualne] bądź zesp[ołowe] współzawodnictwo ludzi (niekiedy z udziałem zwierząt) w pokonywaniu czasu, przestrzeni, przeszkód naturalnych lub sztucznych oraz przeciwnika, przy czym elementy te występują łącznie lub rozdzielnie w proporcjach zależnych od dyscypliny s[portu].
- 2) doskonalenie walorów fiz[ycznych], jak siła, szybkość, skoczność, wytrzymałość, zręczność i precyzja działania, równoległe do doskonalenia sił psychicznych, w tym cech woli i charakteru, zasad moralnych i umiejętności taktyczno-koncepcyjnych.
- 3) dobrowolność uczestnictwa.
- 4) podporządkowanie się regułom gry – skodyfikowanym, uznawanym zwyczajowo lub doraźnie umownym, wynikającym z istoty danej dyscypliny lub konkurencji s[portowej], a pod względem etycznym z zasady fair play.
- 5) brak bezpośrednich celów pozasport[owych], jak militarnych i produkcyjnych⁴⁹.

Natomiast według filozofa Stanisława Judyckiego:

Sport w XX w. stał się obowiązkowym składnikiem edukacji, ważnym elementem rekreacji, a przede wszystkim, jako sport zawodowo-wyczynowy, przybrał postać masowego widowiska połączonego z biznesem. Wszystko to sprawiło, że zaczęły pojawiać się analizy próbujące odpowiedzieć na pytanie, czym jest sport i jaki jest jego cel. Czy można podać definicję sportu jako aktywności różnej od innych działań ludzkich? Na pytanie to istnieją przynajmniej trzy odpowiedzi: ludyczna, agonistyczna i pedagogiczna. Według koncepcji ludycznej (łac. *ludo* oznacza *bawić się, grać*) sport jest przede wszystkim zabawą (grą). [...] Według interpretacji agonistycznej (gr. słowo *agon* oznacza walkę) sport jest przede wszystkim walką: sport to tego rodzaju ćwiczenia i działania fizyczne, które polegają na walce z przestrzenią i z czasem, na walce z niebezpieczeństwami ze strony przyrody, jak również na zmaganiu się z innymi ludźmi jako przeciwnikami w rywalizacji o zwycięstwo. [...] Według trzeciej interpretacji istoty sportu jest on przede wszystkim taką działalnością człowieka, której celem jest wychowanie: zorganizowane ćwiczenia fizyczne zmierzają do wykształcenia takich przydatnych w pozasportowym życiu społecznym cech jak wytrwałość, uczciwość, solidarność, samodyscyplina i wiele innych⁵⁰.

⁴⁹ W. Lipoński, *Humanistyczna encyklopedia sportu*, Warszawa 1987, s. 312.

⁵⁰ S. Judycki, *Filozofia sportu*, 12 V 2008, s. 2-3, [online:] https://www.kul.pl/files/57/wydzial/judycki/filozofia_sportu.pdf – 15 XII 2023.

STRESZCZENIE

Bibliografia prasy i kalendarzy sportowych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

Lata 1841-1956

Sport i cała kultura fizyczna u swych początków stanowiły stosunkowo wąski margines życia społecznego. Stąd też wynikał fakt częstego bagatelizowania działalności polegającej na gromadzeniu, przechowywaniu i udostępnianiu źródeł z zakresu sportu oraz wychowania fizycznego. Z tego powodu prasa dotycząca tych dziedzin stanowi niezmiernie cenne, i niejednokrotnie jedyne, źródło do poznawania historii sportu na ziemiach polskich.

Bibliografia swymi ramami czasowymi obejmuje okres od ukazania się *Sprawozdania o Wścigach Konnych i Wystawie Zwierząt Gospodarskich w Królestwie Polskim w Roku 1841 Odbytych*, do przemian, które nastąpiły w Polsce w 1956 i miały określony wpływ na rozwój i charakter polskiej prasy sportowej. Zasięg terytorialny obejmuje obecne granice państwa polskiego na zachodzie i północy, a na wschodzie granice sprzed pierwszego rozbioru w 1772 roku. Ponadto bibliografia rejestruje czasopisma sportowe wydawane w języku polskim w latach 1841-1956 na całym świecie. Typologia czasopism do bibliografii obejmuje wydawnictwa spełniające kryteria zawarte w definicji prasy sportowej z *Encyklopedii wiedzy o prasie*. We wstępie został zarysowany stan badań nad polską prasą sportową, przedstawiono również zasadniczy cel pracy, jakim było uzupełnienie stanu badań o niepublikowane do tej pory czasopisma i informacje na temat periodyków z tej dziedziny oraz przedstawienie szerszemu gronu odbiorców tychże wydawnictw zgromadzonych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Zostały ze sobą zestawione funkcjonujące w nauce istotne definicje, po czym uzasadniono wybory poszczególnych z nich. Struktura opisu została skonstruowana tak, aby w możliwie jak najlepszy sposób ułatwić czytelnikowi korzystanie z informacji zawartych w poszczególnych pozycjach. W zrubie głównym bibliografii uwzględnione są 434 tytuły periodyków sportowych. Książka zawiera również takie wydawnictwa jak dodatki, sprawozdania, listy oraz spisy członków, biuletyny wewnętrzne klubów, związków oraz towarzystw sportowych. Są to czasopisma w dużej mierze pomijane przez badaczy prasy sportowej, a stanowią istotne źródło dla historii organizacji sportowych w XIX i XX wieku. Odrębną grupą są kalendarze, które z przyczyn praktycznych również zostały włączone do

bibliografii. Opracowanie zostało wzbogacone o aneks liczący 37 pozycji, który zawiera część tytułów odrzuconych w wyniku przeprowadzonej przeze mnie selekcji z doprecyzowaną argumentacją. Uzupełnienie bibliografii stanowią indeksy – osobowy, instytucji oraz miejscowości – umieszczone na końcu w celu maksymalnego ułatwienia czytelnikowi korzystania z książki.

Słowa kluczowe: bibliografia, prasa sportowa (1841-1956), prasa sportowa polonijna (1841-1956), Polska, ziemie polskie, Biblioteka Jagiellońska

SUMMARY

Bibliography of Press and Sports Calendars in the Collection of the Jagiellonian Library Years 1841-1956

Sport and physical culture as a whole were, at their origins, a relatively narrow fringe of social life. Hence the activity of collecting, preserving and making available sources on sport and physical education was often underestimated. For this reason, the press relating to these areas is an extremely valuable and often the only source for learning the history of sport in Polish lands.

The bibliography covers the period from the publication of the report *Sprawozdanie o Wyścigach Konnych i Wystawie Zwierząt Gospodarskich w Królestwie Polskiem w Roku 1841 Odbitych* to the changes that took place in Poland in 1956 and had a definite impact on the development and character of the Polish sports press. The territorial coverage includes the current borders of the Polish state in the west and the north, and the borders from before the first partition in 1772 in the east. In addition, the bibliography records sports magazines published in Polish between 1841 and 1956 throughout the world. The selection of magazines for the bibliography includes publications meeting the criteria contained in the definition of the sports press in *Encyklopedia wiedzy o prasie*. The introduction outlines the state of research on the Polish sports press and presents the fundamental aim of the work, which was to supplement the research output with hitherto unpublished information on periodicals in this field and to present these publications held in the Jagiellonian Library collections to a wider audience. Relevant definitions functioning in science are juxtaposed and the choice of each of them is justified. The structure of the description has been designed to make it as easy as possible for the reader to use the information contained in each article. In its main part, the bibliography records 434 titles of sports periodicals. It also includes publications such as supplements, reports, membership lists and directories, and internal bulletins of clubs, associations and sports societies. These kinds of materials have been largely ignored by sports press researchers, though they are an important source for the history of sports organizations in the 19th and 20th centuries. A separate group are calendars, which for practical reasons have also been included in the bibliography. The study has been enriched by an appendix of 37 items, which

includes some of the titles rejected as a result of my selection, with a more detailed argumentation. The bibliography is completed by respective indexes of persons, institutions and places.

Keywords: bibliography, sports press (1841-1956), Polish sports press in exile (1841-1956), Poland, Polish lands, Jagiellonian Library

Sport i cała kultura fizyczna u swych początków stanowiły stosunkowo wąski margines życia społecznego. Stąd też wynikał fakt częstego bagatelizowania działalności polegającej na gromadzeniu, przechowywaniu i udostępnianiu źródeł z zakresu sportu oraz wychowania fizycznego. Z tego powodu prasa dotycząca tych dziedzin stanowi niezmiernie cenne, i niejednokrotnie jedyne, źródło do poznawania historii sportu na ziemiach polskich. Głównym celem mojej pracy jest częściowe uzupełnienie stanu badań nad prasą sportową o niepublikowane do tej pory informacje na temat czasopism z tej dziedziny oraz przedstawienie szerszemu gronu odbiorców tychże wydawnictw zgromadzonych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. W zrubie głównym bibliografii uwzględnione są 434 tytuły gazet i czasopism sportowych. Książka zawiera również takie wydawnictwa jak dodatki, sprawozdania, listy członków, biuletyny wewnętrzne klubów, związków i towarzystw oraz periodyki wydawane przy okazji różnego rodzaju imprez sportowych. Są to czasopisma w dużej mierze pomijane przez badaczy prasy sportowej, a stanowią one bardzo istotne źródło do badań nad historią organizacji sportowych w XIX i XX wieku, podobnie jak tytuły obcojęzyczne wydawane na ziemiach polskich w czasach zaborów oraz prasa sportowa mniejszości narodowych z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Moim zdaniem nie powinno się ich pomijać przy tworzeniu bibliografii, ponieważ niemieckie, żydowskie czy ukraińskie kluby sportowe współistniały z polskimi organizacjami tego typu i uwzględnienie tych wydawnictw stanowi niezmiernie istotne dopełnienie do zobrazowania historii sportu danego okresu czy terytorium. Książka zawiera ok. 230 tytułów nienotowanych dotychczas w bibliografiach i spisach prasy sportowej. Skierowana jest w szczególności do historyków zajmujących się badaniem dziejów sportu na ziemiach polskich, bibliotekarzy, archiwistów, a także pasjonatów sportu i jego dziejów oraz do różnego rodzaju kolekcjonerów. Materiały w niej zawarte mogą stać się nieocenionym źródłem do badań nad historią sportu na ziemiach polskich.

<https://akademicka.pl>

ISBN978-83-8368-179-5

